

Düşünme Eğitimi Öğretim Programının Değerlendirilebilirliğinin Değerlendirilmesi

Ufuk Uluçınar
Uşak Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, Düşünme Eğitim Dersi Öğretim Programının değerlendirilebilir olup olmadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda Wholey'in değerlendirilebilirlik standartlarına göre bu program incelenmiş ve bu standartları karşılayıp karşılamadığı araştırılmıştır. Araştırmaların bulguları, düşünme eğitimi programının, (1) standartlar içerisinde program amaçlarının belirlenmesi ve gerçekçiliği, (2) temel ihtiyaçlarının iyi bir şekilde tanımlanması, (3) değerlendirme verisinin elde edilebilirliği gibi standartları karşıladığını göstermektedir. Diğer yandan, bu standartlar içerisinde kullanıcıların istekliliği ve değerlendirme verisinin kullanılabilirliği standardını karşılamadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda düşünme eğitimi programının değerlendirilebilir olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Düşünme eğitimi, 8. sınıf, değerlendirme, değerlendirilebilirlik

The Evaluability Assessment of Thinking Education Curriculum

Abstract

The purpose of this research is to determine whether the thinking education curriculum is evaluable or not. In the line of this aim, we examined this curriculum in terms of the evaluability standards developed by Wholey and investigated whether it meets these standards. The findings indicated that the thinking education curriculum is suitable to these standards including program goals are agreed on and realistic, information needs well defined, evaluation data are obtainable. On the other hand, it doesn't meet the standart "intended users are willing and able to use avaluation information". Consequently, it is said that the thinking education curriculum is evaluable.

Keywords: Thinking education, 8th grade, evaluation, evaluability

Yazarlara ait bilgiler:

Araş. Gör., Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ufuk.ulucinar@gmail.com

Atıf için;

Uluçınar, U. (2017). Düşünme eğitimi öğretim programının değerlendirilebilirliğinin değerlendirilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi*, 2 (1), 21-28.

Giriş

Düşünme insanlığın varoluşundan itibaren aklının muhakemelerini kullanarak gerçekleştirdiği bilişsel edim olarak tanımlanabilir. Bu yüzden insanlık tarihi davranış ve değerlerin yönlendirilmesinde bir süreç ya da eylemdir. Düşünme bir olayı anlamlandırma, kavrama gibi zihinsel işlemlerin gerçekleştiği bir olgu olarak hayatın tümünde etkin bir role sahiptir. Buna bağlı olarak da tüm insanların eğitim yoluyla ya da deneyimlerine dayalı olarak kaynağı ne olursa olsun düşünceleri önemli olarak görülür. Her şeyden öte sistematik bir şekilde düşünme becerisinin kazanılması pedagojik bir değere sahiptir. Geçmişten bu yana Sokratik düşünce geleneğinden gelen ve Dewey'in bu sürece Reflective Thinking (Derinlemesine Düşünme) olarak isimlendirilmesi ile devam eden çizgide düşünme daha üst boyutlara taşınmıştır. Bu şekilde bireylerin olayları ya da olguları sorgulamaları, çevresi ve dünya ile bir takım farkındalıklara sahip olması daha üst düzeyde düşünme becerilerinin önemine vurgu yapılmıştır. Problem çözme, karar verme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme gibi beceriler üst düzey düşünme becerileri olarak ifade edilmiştir. Bu becerilerin ise eğitim yoluyla öğrencilere kazandırılması yönünde çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

Smith (2003) ve Bailin (2002) eleştirel düşünme gibi düşünme biçimlerinin tüm eğitim seviyelerindeki öğretim programlarında yer alması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Düşünme odaklı öğretim programlarının geliştirilmesinde eleştirel düşünme, eleştirel düşünme becerisi, eleştirel düşünme eğilimleri bilişsel ve duyuşsal bağlamda analiz edilerek, kazanımların bu farklılıklar dikkate alınarak oluşturulması ön görülmektedir (Demir ve Uluçınar, 2012). 1980'li yıllardan itibaren öğretmenler ve akademisyenler arasında düşünme becerilerinin eğitimi konusunda yoğun çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmaların farklı tür ve düzeylerde yer aldıkları görülmektedir. Bu yüzden yirminci yüzyılın sonuna kadar bu durum problem çözme ve karar verme gibi temel becerilerin geliştirilmesinde yerini almış ve bu tür becerilerin bazılarının ilköğretim programlarına eklenebileceği fikri de kabul görmüştür (MEB, 2007).

Düşünme Eğitimi Öğretim Programı, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmekle kalmayıp, yaşam koşulları içinde var oluşunun anlamını ve nedenini fark etmesine ve kendi geleceğini belirleyebilmesine imkân tanımaktadır. Öğrencilerimiz hızla değişen bu dünyada yalnız kendi kültür çevreleri ile değil, medya ve sanal evrenle, küreselleşen dünya ile çevrelenmiş bulunmaktadır. Yalnızca çocukların oyunlarında ve oyuncaklarında son elli yıl içindeki değişimleri izlemek bile bu mesafenin boyutu hakkında kolaylıkla bir fikir vermektedir (MEB, 2007: 5).

Her program geliştirilme sürecinde belli aşamalardan geçer. Bunlar; programın tasarısı, uygulaması ve değerlendirilmesi şeklindedir (Yüksel ve Sağlam, 2011). Programın tasarısı aşamasında programla ilgili öğretim planlarının oluşturulması ve bunun öğretim sürecinde öğrencilere sunulması sonucunda programın etkililiği ve niteliği hakkında bir yargıya varmada değerlendirmenin işlevine vurgu yapılır. Erden (1995)'e göre "program değerlendirme, gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programlarının etkililiği hakkında veri toplama, elde edilen verileri programın etkililiğinin belirtileri olan ölçütlerle karşılaştırıp

yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme sürecidir" (s.10). Varış (1996, s.186) 'ya göre ise program geliştirme ve program değerlendirme iç içe bir süreci ifade eder. Program geliştirilmesi süreci boyunca öğrenciye biçimlendirici sınavlar uygulanır. Alınan sonuçlar, programın daha iyi geliştirilmesi, daha iyi ürün alınması için uygulanır. Programın sonucunda ise, programın ürünü ve değerini tayin etmek üzere nihai değerlendirme yapılır. Bu yüzden değerlendirme program geliştirmenin önemli bir aşamasıdır. Oliva (2004), program değerlendirme ile ilgili olarak değerlendirmede temel amacın öncelikle, "programın amaç ve hedeflerinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini belirlemek" olduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak yanıtlanması gereken sorular, değerlendirmeye amaçlar ve hedeflerle başlamanın doğru olup olmadığını inceleme, programın uygulama aşamasının gerçekten işlev görüp görmediği, programın uygulanmasında en iyi materyalin ve en iyi yöntemin kullanıp kullanılmadığı, okulların çıktılarının yükseköğretim ve iş yaşamında başarılı olup olunmadıklarının olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan, bu programlardan geçen öğrencilerin günlük yaşamda bir fonksiyon gösterme ve topluma katkıda bulunup bulunamayacakları konusunda problemlerin açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Çünkü eğitimin niteliği eğitim programlarının niteliği ile özdeştir. Buna bağlı olarak nitelikli bir eğitim de nitelikli eğitim programları ile sağlanabilir. Bir ülkenin eğitim programlarına bakılarak bu programların uygulanması sonucunda ortaya çıkacak eğitim çıktıları hususunda çıkarımlarda bulunulabilir (Yüksel ve Sağlam, 2011). Bu nedenle program değerlendirmede programın alt yapısını oluşturan yapılar (teori, model, yaklaşım, felsefe), programın öğeleri (çevre, amaç, içerik, eğitim ve sınav durumları) ve programın paydaşları (yöneticiler, öğretmenler, öğrenciler, veliler vb.) üzerinde bilimsel araştırma anlayışı çerçevesinde programların değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (Fitzpatrick, Sanders ve Worthen, 2004). Ancak program değerlendirme çalışmalarından elde edilen sonuçlar, programla ilgili bilgi edinmek isteyen kişiler için genellikle yararlı olmadığı için Wholey ve arkadaşları bir programı değerlendirmeden önce onun gerçekten değerlendirilebilir nitelikte olup olmadığını tespit etmek için standartlar geliştirmişlerdir (Fitzpatrick, Sanders ve Worthen, 2004). Değerlendirilebilirliğin değerlendirilmesi, programların ne ölçüde değerlendirmeye değer ve hazır olduğunu değerlendirir ve temel paydaşların program amaçları, değerlendirme kriterleri ve arzu edilen değerlendirme bilgisinin kullanımları üzerinde anlaşmaya varmasına yardımcı olur. Wholey, bu doğrultuda değerlendirilebilirliğin değerlendirilmesinde dört temel standardın karşılanırsa, değerlendirmenin faydalı olacağını ifade etmiştir. Bu standartlar ve bu standartlar içerisinde sorgulanması gereken sorular aşağıdaki gibi ifade edilmiştir (Wholey, 2010):

1. *Programın amaçlarının belirlenmesi ve gerçekçiliği:* Değerlendirilecek programın amaçları üzerinde mantıklı bir uzlaşma ya da anlaşma var mıdır? Programda önemli yan etkileri ifade edilmiş midir? Bu yan etkileri değerlendiren, kontrol eden ya da artıran amaçlar belirtilmiş midir? Programın amaçları gerçekçi bir şekilde midir? Program aktiviteleri, programın amaçlarının gerçekleştirme olasılığı var mıdır?
2. *Temel ihtiyaçlarının iyi bir şekilde tanımlanması:* Programın odağında olan girdi, süreç, çıktı ve nihai amaçlar üzerinde bir uzlaşma var mıdır? Sonuçtan oluşan bilgi üzerinde bir uzlaşma varılmış mıdır?

3. *Değerlendirme verisinin elde edilebilirliği*: Programın temel girdi, aktiviteler, çıktılar ve ürünler (sonuçlar) için uygun nicel ve nitel ölçümleri belirtilmiş midir?

4. Kullanıcıların istekliliği ve değerlendirme bilgisinin kullanılabilirliği: Yöneticiler ve politikacılar değerlendirilecek programla ilgili yeterince şeffaf midir? Hesap verebilir mi? Programın değeri hakkında bilgi veriyor mu?

Wholey'in oluşturduğu bu standartların karşılanması durumunda, değerlendirme öncesinde faydalı bir değerlendirmenin yapılabilirliğine işaret edilmektedir. Mevcut standartlar doğrultusunda Milli Eğitim Bakanlığı çerçevesinde devlet okullarında 6.-8. sınıflarda uygulamaya konulan "Düşünme Eğitimi" dersi öğretim programının değerlendirilebilirliğinin değerlendirilmesi istenmektedir. Bu doğrultuda standartlar referans alınarak programın değerlendirilebilir olup olmadığı incelenmiştir.

Yöntem

2007 yılında yürürlüğe konulan "Düşünme Eğitimi" dersi öğretim programının değerlendirilebilir olup olmadığını belirleyen araştırma betimsel nitelikte olup, nitel bir araştırmadır. Araştırmada veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Talim Terbiye Daire Başkanlığı tarafından geliştirilen ve yayımlanan "Düşünme Eğitimi" dersi öğretim programı incelenmiştir (ME., 2007). Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Dokümanlar, nitel araştırmalarda etkili bir şekilde kullanılması gereken önemli bilgi kaynaklarıdır. Bu tür araştırmalarda, araştırmacı, ihtiyacı olan veriyi gözlem ve ya görüşme yapmaya gerek duymadan elde edebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi

Programın incelenmesiyle elde edilen veriler betimsel analiz ile işlenmiş ve değerlendirilmiştir. Araştırmada Wholey'in programın değerlendirilebilirliğinin değerlendirilmesinde ifade ettiği dört standardın da incelenmesi için yer alan sorularla kontrol listesi oluşturulmuştur. Kontrol listesinde her bir sorunun programda yer alıp almadığı tespit edilmiştir. Nitel araştırmalarda araştırmacının seçimine bağlı olarak, araştırmacı bulduğu sonuçları ya düz yazı şeklinde ifade edebilir ya da nicelleştirerek sunabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.200). Bu doğrultuda ilgili özelliğin karşılanıp karşılanmadığını belirlemek için "Karşılıyor" (3), "Kısmen karşılıyor" (2), "Karşılanıyor" (1) şeklinde ifadeler derecelendirilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde inceleme odağında olan "Düşünme Eğitimi" dersi öğretim programının, Wholey'in standartları çerçevesinde ortaya konulan soruları, karşılama durumlarına ilişkin sonuçlar, kontrol listesinde sunulmuştur. Buna ilişkin bulgular Tablo 1'de yer almaktadır:

Tablo 1: Düşünme eğitimi öğretim programının uygunluk standartlarını karşılama durumu

Programın amaçlarının belirlenmesi ve gerçekçiliği	Karşılıyor	Kısmen	Karşılmıyor
Değerlendirilecek programın amaçları üzerinde mantıklı bir uzlaşma ya da anlaşma var mıdır?	✓		
Programda önemli yan etkileri ifade edilmiş midir?	✓		
Bu yan etkileri değerlendiren, kontrol eden ya da artıran amaçlar belirtilmiş midir?	✓		
Programın amaçları gerçekçi bir şekilde midir?	✓		
Program aktivitelerinin, programın amaçlarını gerçekleştirme olasılığı var mıdır?	✓		
Temel ihtiyaçlarının iyi bir şekilde tanımlanması	Karşılıyor	Kısmen	Karşılmıyor
Programın odağında olan girdi, süreç, çıktı ve nihai amaçlar üzerinde bir uzlaşma var mıdır?	✓		
Sonuçta oluşan bilgi üzerinde bir uzlaşmaya varılmış mıdır?	✓		
Değerlendirme verisinin elde edilebilirliği	Karşılıyor	Kısmen	Karşılmıyor
Programın temel girdi, aktiviteler, çıktılar ve ürünleri (sonuçlar) için uygun nicel ve nitel ölçümler belirtilmiş midir?	✓		
Kullanıcıların istekliliği ve değerlendirme bilgisinin kullanılabilirliği	Karşılıyor	Kısmen	Karşılmıyor
Yöneticiler ve politikacılar değerlendirilecek programla ilgili yeterince şeffaf mıdır?			✓
Hesap verebilir mi?			✓
Programın değeri hakkında bilgi veriyor mu?			✓

Düşünme Eğitimi öğretim programı incelendiğinde, programın amaçları üzerinde bir uzlaşma varıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda programda öğrencilerin düşünme eylemi üzerine düşünmeleri, kendi düşünme yollarının farkına varmaları, düşünmenin geliştirilebilen bir beceri olduğunun farkına varma, farklı düşüncelere saygılı olma, düşünürken milli, manevi ve evrensel değerleri korumaları gibi amaçlara yer verildiği söylenebilir (MEB, 2007). Programın yan etkileri açısından incelendiğinde, programla öğrenciye kazandırılacak becerilerin her bir sonucu bir bilgi olarak değerlendirilebileceği ve becerilerin işe koşulduğu içerikler ise dünyanın ortaya koyduğu özne, nesne, olgu, boyut ve koşullar olduğu ifade edilmektedir. İnsanın bir takım beceriler ile dünya ile ilişkisini bilmesi, anlaması ve kavraması için bir takım düşünme becerilerine sahip olması gerekir. Bunlar ise, seçme, karar verme, alternatif, amaç-araç,

benzerlik-farklılık ve ölçüt belirleme, gerekçelendirme, varsayım oluşturma, soru cevap oluşturma gibi beceriler programın yan etkileri yani kazandırılan beceriler olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda programda önemli yan etkilerden söz edildiği söylenebilir. Bu yan etkileri değerlendiren, kontrol eden ve kapsayan amaçların ne olduğu incelendiğinde ise, somut olarak ifade edilen değer, beceri ve kavramların uygulamaya konulmasının Sokrat'ın "Kendini Bil!" arayışına adımdır. Bu yüzden, bu beceri ve değerlerin gerçekleşmesinde öğrencilerin eleştirel düşünen, yaratıcı ve özenli düşünen bireyler yetiştirme amaçlarının olduğu belirtilmiştir (MEB, 2007).

Programın amaçları incelendiğinde gerçekçi bir şekilde ifade edildiği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda öğrencilerin kendi düşünme eylemi üzerine düşünmeleri, kendi düşünme yollarının farkına varmaları, ne bildiğinin ve ne bilmek istediğinin farkında olmaları gibi beceriler, eleştirel düşünme, üst biliş becerileri, doğruyu arama becerileri ile ilişkili becerilerdir (Good, 2011; Lipman, 2003; Veenman, Van Hout ve Afflerbach, 2006). Bu beceriler ise aktif öğrenme, proje tabanlı öğretim, tartışma, işbirlikli öğrenme gibi öğrenme öğretme etkinlikleri ile kazandırılabilir (Dam ve Volman, 2004). Diğer yandan programların amaçlarının gerçekleştirilmesinde beyin fırtınası, altı şapkalı düşünme, tartışma, örnek olay incelemesi vb. yanında özellikle sınıfın soruşturma topluluğuna dönüştürülmesinin, dersin amacına hizmet edeceği ifade edilmiştir (MEB, 2007). Bu bağlamda programın amaçlarının gerçekçi ve gerçekleştirilebilir olduğu ifade edilebilir.

Programın girdi, süreç, çıktı ve nihai amaçlarına ilişkin program incelendiğinde, programın girişinde yer alan amaçların yanı sıra süreç aşamasında programda yer alan düşünme beceri, kavram ve değerlerin kazandırılabilmesi için sınıf ortamının "sorgulama topluluğuna" dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Böyle bir ortamda öğretmenin bir orkestra şefi ya da bir spor takımının çalıştırıcısı gibi sınıfa rehberlik etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu durum süreç aşamasında ihtiyaç duyulan ve ulaşılması gereken hedefleri göstermektedir. Programın çıktılarında ise öğrencilerden kesintisiz sorgulamanın gerçekleştiği, diğer bireyleri saygıyla dinledikleri, yeni düşünme biçim ve yollarına açık oldukları gibi hedeflerden söz edilebilir (MEB, 2007). Bu doğrultuda programın, temel ihtiyaçların belirlenmesi standardı altında bulunan ifadelere uygun nitelikte olduğu söylenebilir.

Düşünme Eğitimi programı, değerlendirilebilir standartları içerisinde "Değerlendirme verisinin elde edilebilirliği"ne göre incelenmiştir. Bu standartta programın temel girdi, aktiviteler, çıktılar ve ürünler (sonuçlar) için uygun nicel ve nitel ölçümler belirtilmiş midir? sorusuna yanıt aranmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin aktivitelerinin değerlendirilmesinde geleneksel ölçme değerlendirme sistemlerinin (çoktan seçmeli, doğru-yanlış, eşleştirme, boşluk doldurma gibi) yanı sıra çağdaş ölçme yaklaşımlarının da kullanıldığı belirtilmiştir. Çağdaş ölçme ve değerlendirme sisteminde performans görevlerinde, bir görevi yerine getirme, hipotez oluşturma, tema yazma, yeni problemler oluşturma, genellemeler yapma, çözüm yolları üretme gibi görevler yerine getirilir. Bu performans dayalı değerlendirmede kullanılan araçlar ise, not alma, gözlem için kontrol listeleri, derecelendirme ölçekleri, dereceli puanlama anahtarlarından bahsedildiği görülmektedir (MEB, 2007).

Sonuç

Araştırmada İlköğretim düşünme eğitimi dersi (6., 7. ve 8. sınıf) öğretim programının değerlendirilebilirliğinin değerlendirmesi amaçlanmıştır. Wholey tarafından ortaya konulan değerlendirilebilirlik standartlarına göre, program değerlendirilmeye çalışılmıştır. Wholey, 4 ana başlıkta ifade ettiği; (1) Program amaçlarının belirlenmesi ve gerçekçiliği, (2) Temel ihtiyaçlarının iyi bir şekilde tanımlanması, (3) Değerlendirme verisinin elde edilebilirliği, (4) Kullanıcıların istekliliği ve değerlendirme verisinin kullanılabilirliği şeklinde değerlendirilebilirlik standartları belirtmiştir (Wholey, 2010, s.81). Bu standartlar doğrultusunda programın neredeyse tamamının belirtilen standartları karşıladığı tespit edilmiştir. Bu durumdan hareketle programın değerlendirilebilir olduğu söylenebilir. Araştırmacının ortaya koyduğu bu sonuç, bir programın geliştirme sürecinde programın plânlama safhasında yer alan öge ya da bileşenlerin uygun bir şekilde tasarlandığı ile ilgili ipuçları verdiğini göstermektedir. İlk üçü standart bir programın teorisini yansıttasının yanı sıra programın tasarımı, uygulaması ve değerlendirme sürecinin değerlendirilmesine ilişkin soruları içerir. Bu süreçleri içine almayan bir öğretim programının uygulama sürecinin dışında değerlendirilmesinin de etkili sonuçlar vermeyeceği açıktır. Bu yüzden Türkiye’de 2007 yılından itibaren 6.-8. Sınıf düzeyinde uygulanmaya başlanan Düşünme eğitimi öğretim programı değerlendirilebilir bir program özelliğini taşımaktadır. Ülkemizde farklı disiplinlerde nicel ya da nitel değerlendirme araçlarıyla öğretim programlarının değerlendirilmeye çalışıldığı araştırmaların yapıldığı görülmektedir. Ancak bu çalışmada programların hali hazırda değerlendirilebilir olmasına ilişkin durumun tespitini amaçlayan çalışmaların da yapılması önerilmektedir. Bu çalışmaların program değerlendirme çalışmalarının ortaya koyduğu bulguların geçerliği hakkında daha inandırıcı sonuçlar vereceği beklenmektedir.

Kaynakça

- Bailin, S. (2002). Critical thinking and science education. *Science & Education*, 11, 361-375.
- Dam, G. T. ve Volman, M. (2004). Critical thinking as a citizenship competence: teaching strategies. *Learning and Instruction*, 14, 359-379.
- Demir, M. ve Uluçınar, U. (2012). Eleştirel düşüncenin önemi ve öğretimi. *Bilimin Ve Akılın Aydınlığında Eğitim*, 146, 62-66.
- Fitzpatrick, J. L., Sanders, J. R., ve Worthen, B. R. (2004). *Program evaluation: Alternative approaches and practical guidelines* (Third Edition). USA: Pearson Education, Inc.
- Erden, M. (1995). *Eğitimde program değerlendirme*. Pegem: Ankara.
- Good, J. L. (2011). *Teaching Truth-Seeking Skills*. In The American Center For Teaching Critical Thinking to Students with Learning Disabilities. 11. 01.2014 tarihinden www.mendeley.com adresinden erişilmiştir.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education*. United Kingdom: Cambridge University Press.

- MEB (2007). İlköğretim düşünme eğitimi dersi (6, 7 ve 8. sınıf) öğretim programı. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx> adresinden 11.01.2014 tarihinde erişilmiştir.
- Smith, G. F. (2003). Beyond critical thinking and decisionmaking: teaching business students how to think. *Journal of Management Education*, 27, 24.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme*. Alkım Kitapçılık Yayıncılık: Ankara.
- Veenman, M. V. J., Van Hout-Wolters, B. H. A. and Afflerbach P. (2006). Metacognition and learning: conceptual and methodological considerations. *Metacognition Learning*, 1, 3–14.
- Wholey, J. S. (2010). Exploratory evaluation (Eds. J. S. Wholey, H. P. Hatry, and K. E. Newcomer). *Handbook of practical program evaluation*. San Francisco: John Wiley & Sons
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (7. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.